

Александар Карајовић

Удружење за креативни развој деце „Креативне лабораторије“, Крушевац

Александра Симић¹

Висока струковна васпитачка и медицинска школа у Вршцу

Прегледни рад

Методика теорија и пракса 2/2023

УДК: 930.85(497.11)“4/14”

371.314.6

Стр. 214–227

ЗАДУЖБИНА – ИНТЕГРАТИВНИ ВИШЕМЕДИЈСКИ ПРИСТУП ИСТРАЖИВАЊУ СРПСКЕ СРЕДЊЕВЕКОВНЕ КУЛТУРЕ НА РАНОМ ШКОЛСКОМ УЗРАСТУ

Резиме: У овом раду биће представљен процес и приказани резултати рада на пројекту „Задужбина“ који је реализован у сарадњи Удружења за креативни развој деце „Креативне лабораторије“ и дечијег клуба Еурека током 2022-2023. године у Крушевцу.

Циљ пројекта био је развој позитивне слике о себи и свом духовном идентитету, стицање знања о нашим коренима и пореклу, упознавање са значајем средњовековне културе за духовни идентитет српског народа коме и сама деца припадају. Програмски садржаји посвећени су задужбинама, владарима, светитељима, историјским догађајима и укупној култури средњовековне Србије. У пројекту је учествовало 25-оро деце узраста 7 – 11 година у трајању од 10 недеља. Као повод, провокацију и инспирацију за истраживање искористили смо посету Парку минијатура на Багдали у коме су постављени модели наших средњовековних манастира. Резултати рада представљени су на свечаној академији под називом „Задужбина“, која је осмишљена као трокомпонентна целина и по Благослову Његовог Преосвештенства Епископа крушевачког господина Давида одржана у амфитеатру цркве Лазарица у Крушевцу фебруара 2023. године. Прву компоненту чинила је изложба фотографија под називом „Трагом наше прошлости“ која представља ходограм дечијих истраживачких

¹ studentskicentar.aleksandra@gmail.com

активности, другу, ликовна изложба дечијих радова „Мозаик наше прошлости“ и трећу сценски наступ „Задужбина“. Интервјуисањем свих учесника, квалитативном анализом процеса и резултата рада, закључили смо да је вишемедијски, интегративни и пројектни приступ утицао на подизање интересовања и самопоуздања деце, мобилисао њихову пажњу и допринео развоју свести и сазнању о њиховном духовном пореклу и културном идентитету.

Кључне речи: социо-културни контекст учења, интеграција образовних и културних садржаја, креативне лабораторије, вишемедијски приступ, пројектно учење.

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

У психолошкој литератури се учење у најширем смислу може схватити као процес мењања јединке, при чему се те промене не морају нужно везивати за интелектуални развој деце. У ужем смислу, посматрано кроз призму устаљене праксе у школама, појам учење најчешће означава пораст броја информација и способност репродукције неког садржаја. Учити или утицати на развој појединца се може у формалном систему, али и изван њега. У зависности од доминантног фокуса на факторе које доприносе развоју човека, развио се велико број теорија учења на чијим основама су се развили и многи дидактички системи. Чињеница је да на развој човека истовремено делује више чиниоца: наслеђе, социјални контекст као и сама активност јединке. Који од тих фактора ће на крају бити пресудни у развоју личности тешко је рећи. Без обзира на њихову снагу, једно је сасвим сигурно, а то је да у систему формалног образовања деца проводе око 18% времена, док се процес њиховог интелектуалног, социјалног, емоционалног и моторичког развоја одвија у ширем социјалном окружењу у коме одрастају.

Последњих година појачава се утицај теорија социо-културних и социо-когнитивних теорија учења који обликује промене у нашем образовном систему. На знање се све више гледа као на процес коконструкције који је тесно повезан са контекстом у коме се одвија и који је условљен сарадњом између деце и одраслих. А шта је контекст учења? У литератури се може наћи неколико интерпретација појма контекста учења: а) контекст као ментално окружење, б) контекст као смислена ситуација учења, ц) контекст као активност јединке. (Димић, 2011). Учење је зависно од постојећих когнитивних структура ученика, односно предзнања, али истовремено зависно од емоционалних фактора као што су пажња, мотивација и интересовања. У разумевању појма контекста учења можемо рећи да он сједињује индивидуалне карактеристике појединца и његову активност унутар ширег социјалног и историјско-културног окружења.

Трагајући за дидактичким моделом рада путем којег би дали подстицај развоју духовног идентитета деце, упознавању културног средњовековног наслеђа Србије и искористили капацитете града Крушевца (у коме се дечији клуб Еурека као облик информалног образовања деце налази), започели смо рад на овом пројекту. Његов назив „Задужбина“ родио се при крају самог процеса истраживања.

СОЦИО-КУЛТУРНИ КОНТЕКСТ РАЗВОЈА ПРОЈЕКТА

Пут истраживачких активности почео је посетом *Парку минијатура на Бајдали* у коме су постављени модели српских средњовековних задужбина. У непосредном контакту са моделима цркви деца су спонтано прилазила објектима, показивала заинтересованост и постављала питања. Низале су се проблемске ситуације једна за другом. Како се зове црква? Где се налази? Ко је саградио? Када? Постојећа ситуација била је повод за планирање даљих корака истраживачких активности.

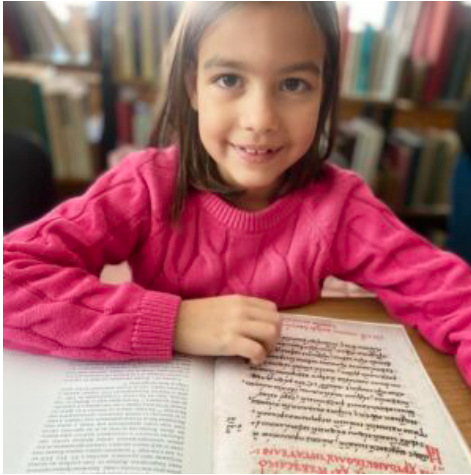

сл.1 Посета Парку минијатура

сл.2 Минијатура манастира Жича у Крушевцу

У разговору са децом пронашли смо начине како да до потребних информацијама дођемо. На предлог деце организована је посета *Народној библиотеци града Крушевца*. Током посете биле су нам доступне монографије посвећене српским манастирима, богато илустроване које су делом отворила и нова питања. Ко је био Стефан Немања? Како се звала супруга цара Душана? Где су они живели? На предлог библиотекара деца су преузела књиге из едиције посвећене средњовековним владарима.

сл. 3 Посета библиотеци у Крушевцу

сл. 4 Копирање Мирослављевог јеванђеља

Након посете библиотеци у којој смо пронашли највећи део штампаних извора за проучавање прошлости, рад у Еуреци обогатили смо применом мултимедијалних презентација са Едусофт-образовних портала које су великој мери допринеле сређивању постојећих информација и планирању даљих корака истраживања. Како грађа не би остала несистематизована, поштујући историјски принцип настанка задужбина наставили смо са истраживачким активностима. Полазну основу чинила је прича о великом жупану Стефану Немањи, потом о Светом Сави, све до распада Душановог царства и Моравске Србије кнеза Лазара. Идући „трагом наше прошлости“, организовали смо посету *Народном музеју рада Крушевца* у коме постоји стална поставка посвећена кнезу Лазару. У непосредном окружењу налази се и црква *Лазарица* као и остаци *Лазаревог рада*.

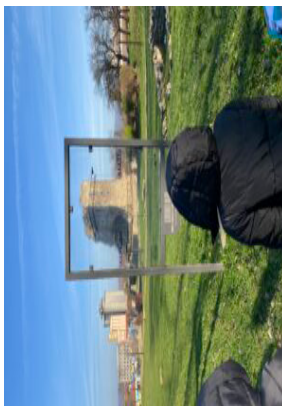

сл. 5 Посета музеју у Крушевцу

сл. 6 Стална поставка посвећена кнезу Лазару

Током посете музеју деца су мала прилику да кустосима постављају питања везана за експонате које су посматрали, а који су уједно и носиоци значења многих историјских и културолошких појава из времена средњевековне Србије. Посебну пажњу привукли су им експонати одеће, накита, оруђа и оружја које је војска користила, средњевековна утврђења и начин живота у њима.

сл.7 Остаци Лазаревог града у Крушевцу сл.8 Реконструкција куле и црква Лазарица

Споменик парк *Лазарев град* био је аутентично и најбоље место за истраживање историјско-културне грађе тог времена. У цркви Лазарица посебну пажњу привлачиле су фреске и иконе, средњевековне представе светитеља. Посета цркви организована је у време великог Божићног поста што нас је подстакло да наше истраживање наставимо у смеру проучавања српских православних обичаја и појма поста и причешћа.

На крају прве фазе пројекта која је била усмерена на прикупљање разноврсних извора, искустава и утисака посетили смо легат *Милића од Мачве*. Владари и њихове задужбине виђене очима једног уметника, надреалисте, били су доступни деци. У разговору са директором галерије, истраживачке активности промениле су смер и наставиле у правцу ликовне уметности. Питања су била везана за надреалне мотиве, летеће балване, црвену боју на платнима, што је водило ка правој анализи уметничких дела.

План посета културно историјским локацијама у граду Крушевца био је прожет разноврсним активностима деце у дечијем клубу Еурека. Већ на самом почетку пројекта знали смо да нас очекује чврсто интердисциплинарно повезивање садржаја историје, музичке, ликовне, драмске уметности, веронауке, обичаја и традиције српског народа, да су деца различитог узраста па самим тим различитих способности, искустава и предзнања ушла у пројекат. Њихова интересовања постепено су се раслојавала што је утицало на све будуће кораке планирања и организација активности у Еуреци. Постављен је нови пројекти задатак и отворена нова фаза пројекта. У складу са интересовањима, способностима и предзнањима деце, требало је припремити образовне садржаје и повезати их са непосредним искуством која су деца стекла у контакту са културно историјским окружењем у коме смо боравили.

сл.9 Посећа леаишу Милића од Мачве

сл.10 Каг бих била Милић од Мачве!

ИНТЕГРАЦИЈА КУЛТУРНИХ И ОБРАЗОВНИХ САДРЖАЈА НА ПРОЈЕКТУ

Током планирања активности, поред уважавања индивидуалних разлика међу децом и контекста у коме се учење одвија, требало је наћи чворне тачке прожимања културних и образовних садржаја за рани школски узраст. Информално образовање има ту предност над формалним да не мора остајати у оквирима прописаних наставних планова и програма, може тежити зони наредног развоја, одвијати се без унапред утврђених граница. Разуме се, дете се не може оптерећивати информацијама које на том узрасту не може разумети или немају неки функционални значај за њега. Према нашем наставном плану и програму деца се по први пут срећу са историјским садржајима у 4. разреду основне школе кроз неколико тема хијерархијски посланих, међу којима је и тема средњевековне Србије. Међутим, питање које смо себи поставили јесте, да ли је неопходно такво нормирање узраста да би се одређени садржај учинио доступан деци? Да ли деца у чијем се окружењу налази таква богата културно-историјска ризница треба да чекају навршених 11 година да би добила одговоре макар на она питања која њих занимају? Исто значење има и питање да ли прича о фараонима и пирамидама треба да сачека 5. разред историје у коме се према програму уводи тема античког света, иако деца већ на предшколском узрасту летују са породицом у Египту? Наше мишљење је да не треба и да сви учесници формалног система треба да буду свесни да деца непосредним искуством, током свог школског живота, разноврсна знања и искуства стичу и ван зидова школских учионица. Стога фокус оба система током планирања и реализације активности са децом, формалног и информалног, треба да буде усмерен на онај други.

Васпитно-образовни рад у дечијем клубу Еурека концентрише се око 6 креативних лабораторија, од којих свака постоји независно, али и као конститутивни елемент једног система - **креативних лабораторија**. То значи, да у одређеним ситуацијама делују независно, али

у другим, у којима је то неопходно, бивају укључене у интегрисани приступ и изучавање одређене теме. Овом приликом, музичка лабораторија, лабораторија за матерњи и стране језике, лабораторија визуелних уметности, лабораторија за математику и науку, као и лабораторија за мале куваре радиле су на истом циљу. Сви стручни сарадници су своје активности, у сарадњи са децом, реализовали у складу са темом проучавања културе средњевијековне Србије. Садржаји, циљеви, средства и материјали који су коришћени, били су усклађени са питањима која су се током посета отварала. Назив „лабораторија“ у нашем концепту истиче истраживачки карактер као и хеуристички приступ образовним активностима деце у сваком подручју.

сл. 11 Лабораторија за израду костима

сл. 12 Израда накита

Идући у сусрет проблемским ситуацијама на које смо са децом наилазили, бирали смо садржаје, циљеве и задатке који ће нас довести до крајњег исхода, а то је подизање свести о значају српске средњевијековне културе за наш културни и духовни идентитет. С тим у вези одржане су лабораторије у којима су деца имала прилику да:

- осмишљавају и креирају костиме и накит по узору на оне које су у музеју видела
- израђују средњевијековно оружје (штитове и мачеве) са грбом Немањића
- осмишљавају и калиграфски исписују своја имена
- сликају омиљене фреске, иконе, задужбине
- припремају посне оброке, учествују у прављењу славског колача, припреми жита
- осмишљавају драмске улоге по узору на инсерт из филма *Бој на Косову* у коме је приказана *кнежева вечера*
- упознају се и овладају основним вештинама средњевијековних витезова
- слушају и изводе композиције које преносе и славе српску средњевијековну културу итд.

Треба истаћи, да током активности фокус није био на стицању и дефинисању било ког научног или уметничког појма, већ на његовом приближавању и осветљавању кроз спонтану

употребу и делатност деце у сусрету са изворима посматрања и материјалима који су коришћени.

Поред штампаних и материјалних извора пронађених на различитим културно-историјским локацијама, велика пажња посвећена је избору дидактичких медија које смо примењивали. Чињеница је да деца најбоље уче оне што раде, али да би стекла способност рада и развили одређене вештине било је потребно оспособити их за такве врсте активности. Следећи пројектни задатак био је одабрати адекватне медије, материјале и средства која ће одговарати узрасту деце, њиховим интересовањима и бити довољно стимулативна да њихову пажњу одрже у решавању појединих образовних задатака.

сл. 13 Израда штићца

сл. 14 Хералдика – грб Немањића

Сва та нова искуства која су деца стицала током 10 недеља морала су наћи простор за интерпретацију, изражавање креативности и стваралаштво. Највећи број дечијих активности био је концентрисан око лабораторија визуелних и музичке уметности, што је и разумљиво јер су им оба језика изражавања доступна од раног предшколског узраста. У суштини, било је потребно створити услове да сакупљене утиске, снажне доживљаје, запажања и опсервације представе нама – спољашњем свету.

Сви производи рада, сазнања, маштовити радови, песме која су се чуле у нашем простору тражили су место да буду представљани широј јавности. Деца су желела да своје радове покажу родитељима, понесу бакама, да представе друговима из школе. У том тренутку добили смо и коначан назив пројекта „Задужбина“. Уз сагласност све деце и стручних сарадника, отпочела је и нова фаза пројекта, припрема сценског наступа, изложбе фотографија и ликовних радова. Уз подршку епархије крушевачке добили смо благослов да завршна свечаност буде одржана у амфитетару цркве Лазарица у Крушевцу. Свим стручним сарадницима било је јасно да се ради о вишемедијском наступу, веома комплексном, који треба да обухвати све аспекте дечијих активности и истраживања теме коју смо одабрали.

сл. 15 Калиграфија

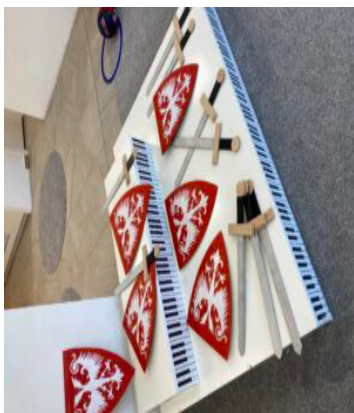

сл. 16 Суви пашел – Замак

ВИШЕМЕДИЈСКИ ПРИСТУП ИСТРАЖИВАЧКИМ АКТИВНОСТИМА И ПРЕЗЕНТАЦИЈИ ДЕЧИЈИХ ПОСТИГНУЋА

У основи вишемедијски приступ подразумева комбинацију два или више медија за презентацију информација. У педагогији је познато да деца најмање уче слушањем, да визуелизација садржаја доприноси бољем разумевању и памћењу, да покретне слике попут филма и анимације подстичу и задржавају пажњу, те да се трајност знања повећава активним учешћем деце и делатним путем. На тој основи развили се су читаве наставне методе попут драматизације, визуелизације итд. Имајући у виду такве налазе сам ток истраживања различитих делова и аспеката средњевековне културе био је подржан непосредним искуством деце, али и адекватним избором штампаних материјала попут прича о краљевима и краљицама, визуелним средствима (експонатима у музеју, фотографијама, ликовним уметничким делима, инсертима из филмова, анимацијом), аудио материјалима и мултимедијалним презентацијама које у себи интегришу све поменуте медије. На крају пројекта је било важно обезбедити двосмерни комуникациони процес са спољашњим светом и осмислити сценски догађај, који ће путем више медија омогућити и презентацију дечијих постигнућа и искустава.

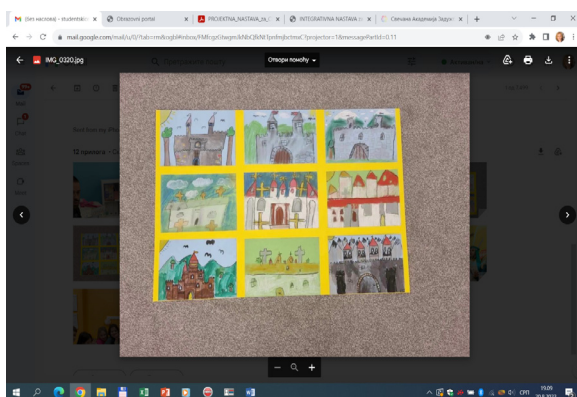
Завршна манифестација под називом „Задужбина“ осмишљена је као трокомпонентна целина коју чине: 1) Изложба фотографија „Трагом наше прошлости“ и која представља својеврсан ходограм дечијих истраживачких активности, посета и учешћа у креативним лабораторијама 2) Изложба дечијих ликовних радова „Мозаик наше прошлости“ која обједињује све продукте рада настале током трајања пројекта и 3) Сценски наступ „Задужбина“ - колаж прича, песама, драмских игара путем којих су презентована дечија сазнања о култури средњевековне Србије.

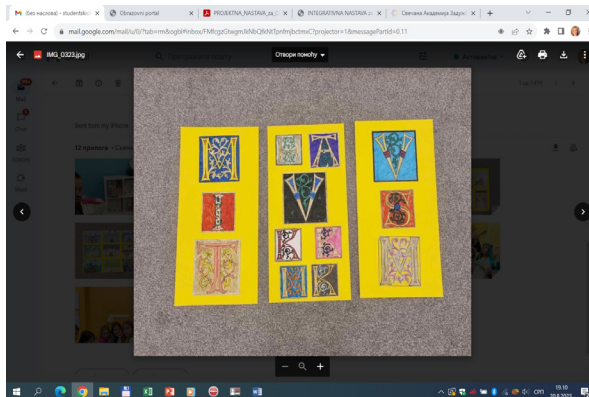
сл. 17 Реквизити настали током пројекта

сл. 18 Косџими за учеснице пројекта

сл. 19 Ликовни радови

сл. 20 Продукџи рада

Свечана академија почела је извођењем хора и песмом „Вера наша“. Двоје деце водило је програм академије. Током трајања свечаности у амфитеатру цркве Лазарица, смењивале су се приче, драмска игра, плес и песма деце.

сл. 21 Учесници пројекта

сл. 22 Свечана академија „Задужбина“

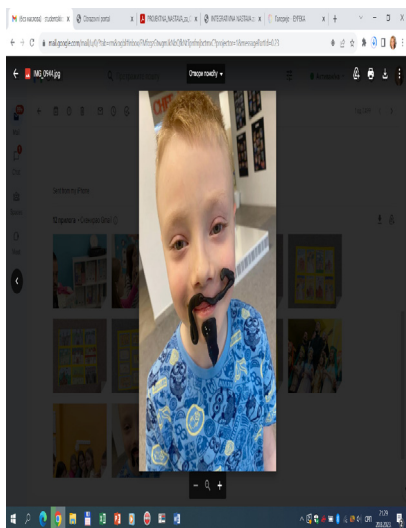
Дечији наступ испратило је око 140 гледаоца што је укупној презентацији дало посебан значај. У сарадњи са локалном телевизијом припремљен је прилог у коме је и шира јавност имала прилике да се упозна са активностима деце у самом граду. Свечана академија завршена је поделом захвалница свим представницима културних институција, свештенству, стручним сарадницима и деци учесницима пројекта. Уследила и последња фаза, за нас ауторе и стручне сараднике, анализа рада на пројекту „Задужбина“.

АНАЛИЗА РАДА НА ПРОЈЕКТУ „ЗАДУЖБИНА“

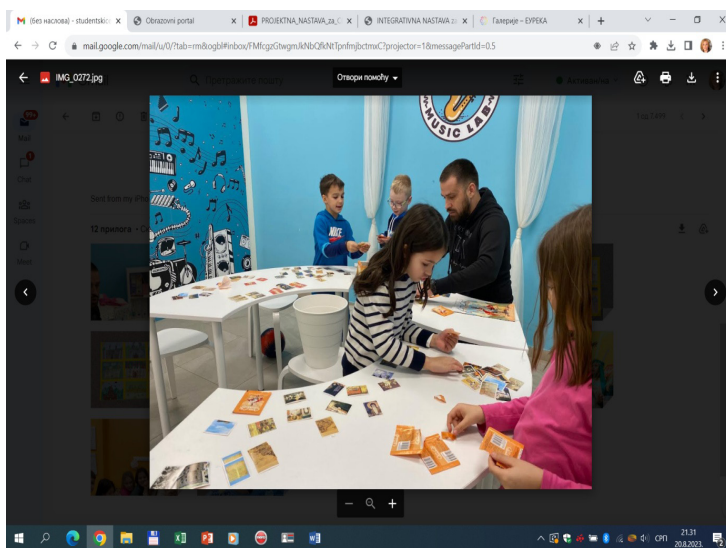
У основи интегративног приступа настави учењу лежи и пројектна метода рада. Природа информалног образовања, циљеви које смо поставили и контекст учења су у први план истакли рад на пројекту као оптималан модел за тему према којој смо били оријентисани. Праћењем педагошких ефеката примене интегрисаног, вишемедијског и пројектног приступа у информалном образовном концепту дечијег клуба Еурека можемо изнети неколико за праксу важних запажања. Приказани процес истраживања културе средњовековне Србије са децом првог циклуса омогућио нам је:

- нелинерано и без граница омеђено дечије искуство и сазнање
- повезивање културних и образовних институција
- интеграцију научних и уметничких садржаја
- повезивање претходних са наредним искуством деце у учењу
- интеграцију више медија у презентацији информација
- различите форме социјалног учења посматрањем, опонашањем, моделовањем
- тимски рад и партнерство свих учесника на пројекту
- подизање унутрашње мотивације, пажње и самопоуздања деце
- повезивање искуства учења са социо-културним окружењем коме деца одрастају
- коришћење културних и природних ресурса као извора информација
- презентацију и промоцију дечијих постигнућа у ширем друштвеном контексту
- социјализацију деце која се окупљају око истог циља
- укључивање родитеља у активности деце
- остваривање постављених циљева на почетку пројекта усмерених на подизање свести деце о значају средњовековне културе за наш културни идентитет
- задовољство и радост учења и истраживања
- оспособљавање деце за примену другачије форме учења и доношења до сазнања
- да деца живе оно што уче
- измењену и савремену улогу учитеља и стручних сарадника
- дивергентно мишљење, развој креативности и стваралаштва код деце и сарадника
- драгоценост искуства дружења, смеха и радости са децом.

Треба истаћи да смо током рада на пројекту наишли на велику подршку и одушевљење свих запослених у институцијама културе који су све učinili да боравак деце учине што потпунијим и срховитијим, подршку родитеља и учитеља деце који су нас охрабривали да наставимо са започетим активностима. Поред искуства и сазнања која су деца стицала планским и организованим активностима током посета и унутар креативних лабораторија, потребно је поменути и она сазнања, вештине и понашања којима су неплански и без задатог циља овладали. Спонтано су прихватила различите форме понашања у музеју, галерији, цркви, библиотеци, потом научила да користе различите ликовне технике и материјале са којима су се први пут сусрела, оспособљавала за припрему obroka, креирање и израду одеће, реквизита и провела неколико месеци у међусобној комуникацији са сарадницима и вршњацима о теми средњовековне културе Србије. Чињеница је да је прво потребно познавати себе да би разумели и поштовали друге. Тема интеркултуралности се природно наставља на истраживачку тему којом смо се бавили. Сигурно је да ће један од следећих пројеката обухватити шире културолошко подручје, сличности и разлике са поднебљем на коме данас живимо. Следећа фотографија најбоље показује како се од слике Милића од Мачве може стићи до бркова Салвадора Далија. У нашем случају пут води преко уметничке галерије и надреализма у ликовној уметности. Такође, открили смо пут који води од Светог Саве до савладавања бројева прве стотине. Попуњавањем албума са сличицама посвећеног нашем светитељу, наишли смо на проблемску ситуацију да деца првог разреда још нису учила да прочитају бројеве до 100. Врло брзо смо ту препреку савладали.

сл. 23 Бркови Салвадора Далија

сл.24 Који је то број?

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Учење у информалном концепту треба схватити као целоживотни процес који поред знања и вештина подразумева и формирање ставова и вредносних система појединца. Агенси (преносиоци) тих културних вредности, ставова и сазнања јесу родитељи, вршњаци, институције културе, спорта, религије итд. Важан учитељ у систему информалног образовања јесте и наша властита пракса. Сам процес учења у том случају оријентисан је на заједницу док је учење увек ситуационо, повезано са контекстом у коме се одвија. Сам контекст одређује циљ, садржаје, методе рада са децом, а учење мора бити одмах применљиво. (Антић, 2018). Приказани процес и резултати рада на пројекту „Задужбина“ могу послужити као инспирација свима онима који се, било у формалном или информалном образовању, баве децом раног школског узраста. Имајући у виду ненаствне облике рада у школи, секције, школе у природи, излете, летње школе и кампове, пројектни, интегрисани и вишемедијски приступ своје место може наћи и у оквирима школског система. Такође, локалне самоуправе, у којима је рад културних центара већим делом угашен, могу покренути пројекте за децу који се темеље на интегрисаном, вишемедијском и пројектном приступу образовању. Педагошки ефекти оваквој једног приступа не само да обогаћују нашу образовну праксу, већ стварају позитивну климу радости и задовољства међу свим учесницима пројекта. На крају, није важно само шта се учи, већ како и зашто се нешто учи.

Литература

1. Антић, С. (2018). Информално образовање тражи своје место у формалним контекстима образовања, Психолошка истраживања, Vol. XXI (1), (41-60), Београд
2. Вилотијевић, Н. Мандић, Д., Николић И., Вилотијевић, М. (2019): Информатичке основе интегративне наставе, Учитељаки факултет и ЗУОВ, Београд
3. Вркић Димић, Ј. (2011). Учење кроз призму социјалног конструктивизма, Acta Iadertina, (8) (77-90), Задар
4. Мандић, А. (2018). Савремене информационе технологије у функцији превазилажења трансмисионог модела наставе, Даровити и дидактичка култура, Истраживања у педагогији, Вршац
5. Матијевић, М. (2008). Пројектно учење и настава, Наставнички супутник 2008/00 (стр. 188-225). Загреб

Aleksandar Karajović

Association for creative development of children “Creative laboratories”, Kruševac

Aleksandra Simic

Higher Vocational Education and Medical School in Vršac

ENDOWMENT - INTEGRATIVE MULTIMEDIA APPROACH TO THE RESEARCH
OF SERBIAN MEDIEVAL CULTURE AT EARLY SCHOOL AGE

Summary: his paper will present the process and the results of the work on the “Endowment” project, which was realized in cooperation with the Association for Creative Development of Children “Creative Laboratory” and the Eureka Children’s Club during 2022-2023. in Kruševac. The goal of the project was to develop a positive image of oneself and one’s spiritual identity, to gain knowledge about our roots and origins, to learn about the importance of medieval culture for the spiritual identity of the Serbian people, to which the children themselves belong. Program contents are devoted to endowments, rulers, saints, historical events and the overall culture of medieval Serbia. 25 children aged 7-11 participated in the project for 10 weeks. As an occasion, provocation and inspiration for research, we used a visit to the Park of Miniatures in Bagdala, where models of our medieval monasteries were placed. The results of the work were presented at the ceremonial academy called “Endowment”, which was designed as a three-component unit and, with the blessing of His Eminence, the Bishop of Kruševac Mr. David, was held in the amphitheater of the Lazarica Church in Kruševac in February 2023. The first component consisted of a photo exhibition entitled “Trace of our past” which represents a timeline of children’s research activities, the second, an art exhibition of children’s works “Mosaic of our past” and the third stage performance “Endowment”. By interviewing all participants, qualitative analysis of the process and results of the work, we concluded that the multimedia, integrative and project approach had an effect on raising the interest and self-confidence of children, mobilized their attention and contributed to the development of awareness and knowledge about their spiritual origin and cultural identity.

Keywords: socio-cultural context of learning, integration of educational and cultural content, creative laboratories, multimedia approach, project learning

Рад примљен: 1. 9. 2023./ Рад прихваћен: 22. 10. 2023.